

*Бірон Б. В., аспірант, кафедра соціальної і прикладної психології,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (м. Одеса)*

МІСЦЕ ПРОАКТИВНОГО КОПІНГУ В СИСТЕМІ ІНШИХ ВИДІВ КОПІНГУ, СИТУАТИВНИХ ТА ДИСПОЗИЦІЙНИХ ЧИННИКІВ

В статті аналізується детермінація проактивного копіngu та інших видів копіngu. Досліджено 450 студентів українських ВНЗ за опитувальниками SLSI, PCI, методикою Кейрсі. У континуумі «ситуативність-диспозиційність» проактивний копінг знаходиться ближче до особистісного полюсу. Первинна детермінація проактивного копіngu є слабкою ($R^2 = 0,03$), але спектр копінг-стратегій здатен суттєво пояснювати його дисперсію ($R^2 = 0,22$).

Ключові слова: проактивний копінг, ситуативна детермінація, диспозиційна детермінація, система копінг-стратегій.

В статье анализируется детерминация проактивного копинга и других видов копинга. Исследовано 450 студентов украинских ВУЗов по опросникам SLSI, PCI, методике Кейрси. В континууме «ситуативность-диспозициональность» проактивный копинг расположен ближе к личностному полюсу. Первичная детерминация проактивного копинга является слабой ($R^2 = 0,03$), но спектр копинг-стратегий способен существенно объяснить его дисперсию ($R^2 = 0,22$).

Ключевые слова: проактивный копинг, ситуативная детерминация, диспозициональная детерминация, система копинг-стратегий.

Постановка проблеми. У психологічній науці одна із традиційних і методологічно центральних проблем – це проблема зовнішньої й внутрішньої детермінації. Якщо радикальний біхевіоризм абсолютизував момент зовнішньої детермінації, то в багатьох персоналістськи орієнтованих теоретичних побудовах особистість представлена як сукупність стійких рис. Класичні дослідження Г. Гартшорна та М. Мея у 1928 р. показали, що поведінка людини залежить не тільки від стійких особистісних властивостей, але й від ситуативних умов. Антитезою цим уявленням залишається важлива позиція С.Л. Рубінштейна [2] про дію зовнішніх умов через внутрішні. Концептуалізація в теорії особистості (наприклад, у самій структурі особистості) єдності особистісних властивостей і зовнішніх ситуацій є надзвичайно важливою для психології. Нерозв'язаність цієї актуальної проблеми з усією гостротою виявила слабкі місця як диспозиційних, так і ситуативних теорій особистості. Дискусія про порівняльну роль різних факторів поведінки (і життєдіяльності в цілому) активно відбувається і в окремих психологічних дисциплінах, зокрема в психології копіngu.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історично вивчення копіngu відбувалось у двох різних парадигмах: внутрішньоіндивідуальній (стильовій) та міжіндивідуальній (процесній) [4]. В першій

парадигмі стверджується, що людина схильна послідовно використовувати певні типи копінг-стратегій [9]. В рамках іншої парадигми здійснювались спроби описати процес подолання та пояснити, яким є вплив тих чи інших стресових ситуацій на використання копінг-стратегій [9, 11]. Даний підхід, який був домінуючим в дослідженнях копіngu на протязі 80-х та початку 90-х років ХХ сторіччя, вважає несуттєвою роль сталих рис в процесах подолання стресу.

Останнім часом більш стійкі позиції завойовує інша точка зору, яка пропонує розглядати копінг як взаємодію між змінними, що пов'язані з особистістю, і змінними, що пов'язані зі стресором [12]. Ця парадигма є провідною у нашому подальшому дослідженні. Таким чином, копінг-стратегії можуть одночасно визначатися як особистісними якостями так і особливостями стресової ситуації. Відповідно допускається існування копінг-стратегій, які характеризуються переважно диспозиційною чи ситуативною детермінацією.

В психології копіngu існують суперечливі позиції стосовно детермінації проактивного подолання. Є автори, які вважають проактивний копінг ситуативно детермінованим [10], інші – диспозиційно детермінованим [8]. Цікаво, що один із провідних дослідників проактивного копіngu – І. Гань спочатку дотримувався першої точки зору на обумовленість проактивного

копінгу [5], а потім, після деяких досліджень змінив свою думку на протилежну [6]. Також не визначено, наскільки спільним є конструктне поле у проактивного копінгу та інших видів подолання, для яких вже встановлені принципи їхньої детермінації.

Проведений огляд емпіричних досліджень не виявив одностайної думки науковців, щодо сутності проактивного копінгу у порівнянні з іншими копінг-стратегіями та превалювання ситуативної чи особистісної детермінації цього виду подолання. Метою статті було визначити місце проактивного копінгу в системі інших видів копінгу, ситуативних та диспозиційних чинників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибірку дослідження склали 450 студентів вищів семи українських міст: Івано-Франківська, Макіївки, Луцька, Львова, Одеси, Херсона, Чернівців. Середній вік досліджених студентів склав 19,29 років при стандартному відхиленні 2,53 роки. Методиками дослідження були адаптовані нами україномовні версії наступних методик: опитувальника стресових подій студентського життя SLSI (шкали: фрустрації (А), тиск з боку обставин (С), зміни (D), фізіологічні реакції (F), емоційні реакції (G), поведінкові реакції (H), а також когнітивне оцінювання стресу (I)), опитувальника Кейрса (шкали: раціональний

– ірраціональний (JP), мислячий – емоційний (TF), екстраверт – інтроверт (EI)), опитувальник проактивного копінгу PCI (шкали проактивний копінг, аперцептивно-превентивний копінг, реактивний копінг – пошук підтримки, реактивний копінг – уникання).

Для розуміння сутності проактивного копінгу необхідно визначити його місце серед інших видів копінгу, а саме з'ясувати, наскільки спільним є конструктне поле, що описують ці категорії подолання. Розглянемо кореляційні взаємовідносини між проактивним копінгом та трьома іншими провідними видами копінгу, що досліджуються в нашій роботі. Ми застосовували модифіковану модель Р. Шварцера [13], де виділяємо чотири види копінгу, які описують проактивні стратегії, антиципаторно-превентивні стратегії, реактивні стратегії пошуку підтримки та реактивні стратегії уникання. Оскільки Е. Грінглас [7] називає зокрема проактивний копінг «стратегією», ми використовуємо поняття «вид копінгу» і «копінг-стратегія» як синонімічні. Для розрахунку сили зв'язку використовувався коефіцієнт кореляції r Пірсона та його статистична значущість р. Матриця коефіцієнтів кореляції, які характеризують взаємовідношення між видами копінгу наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Матриця коефіцієнтів кореляції, які характеризують взаємовідношення між видами копінгу

Копінг-стратегії			1	2	3	4
1	Проактивний копінг	r	1	0,45**	0,16**	-0,07
		p		<0,001	0,001	0,14
2	Антиципаторно-превентивний копінг	r	0,45**	1	0,10*	-0,06
		p	<0,001		0,04	0,18
3	Реактивний копінг - пошук підтримки	r	0,16**	0,10*	1	0,17**
		p	0,001	0,04		<0,001
4	Реактивний копінг – уникання	r	-0,07	-0,06	0,17**	1
		p	0,14	0,18	<0,001	

Примітка: знаком * позначені статистично значущі змінення коефіцієнту детермінації на рівні $p < 0,05$, знаком ** – на рівні $p < 0,01$.

Аналізуючи таблицю 1, можна зауважити, що найбільш тісним є зв'язок між проактивним та антиципаторно-превентивним копінгом ($r = 0,45$). Це пояснюється тим, що обидва ці види копінгу виходячи з моделі Р. Шварцера [13] на відміну від реактивного копінгу спрямовані на майбутні загрози та складні завдання. Окрім цього, проактивний та превентивний

види копінгу формують на думку І. Ганя [5] копінг, орієнтований на майбутнє.

Проактивний копінг також має слабкий позитивний і статистично значущий зв'язок із реактивною копінг-стратегією пошуку підтримки ($r = 0,16$). Очевидно, що проактивні стратегії використовують зокрема і опору на соціальне середовище, що відповідає теоретичній концепції Е. Грінглас,

Питання психології

в якій проактивний копінг залучає не тільки внутрішні, але й зовнішні ресурси, зокрема соціальні.

Антиципаторно-превентивний копінг виявив слабкий позитивний статистично значущий зв'язок із реактивною копінг-стратегією пошуку підтримки ($r = 0,10$). Відповідно для антиципаторно-превентивного копінгу також важливі (хоча і в меншому ступені ніж для проактивного) соціальні ресурси підтримки – емоційної, інформаційної, матеріальної.

Зв'язок між проактивним копінгом та реактивною стратегією уникання був від'ємним ($r = -0,07$) і не виявив статистичної значущості на рівні $p < 0,05$. Аналогічна тенденція ($r = -0,06$) виявлена і для антиципаторно-превентивного копінгу. Тобто реактивна стратегія уникання є в деякій мірі протилежною стратегіям, орієнтованим на майбутнє. Вона, як виходить з моделі Р. Шварцера [13], спрямована на минулі втрати, окрім того орієнтована на відхід від проблеми, уникання зіткнення зі стресором. Копінг, що уникає, виокремлюється Н.В. Родіною [1] як одна з двох категорій вищого порядку, що описують ключовий аспект структурної диференціації копінг-поведінки. Взаємозв'язок між двома реактивними стратегіями був позитивним ($r = 0,017$) і статистично значущим, що свідчить про спільність конструктивного поля цих копінг-стратегій, яке характеризує реагування на стресор *post factum*.

Таким чином, найбільшою подібністю до проактивного копінгу характеризується антиципаторно-превентивний, що є свідченням їхньої спрямованості на майбутнє. Серед реактивних стратегій, які

орієнтовані на минулі стресори, лише одна позитивно пов'язана зі проактивним копінгом – стратегія пошуку підтримки, яку поєднує з проактивним подоланням спрямованість до залучення соціальних ресурсів. Реактивна копінг-стратегія за своїм змістом є певним антагоністом по відношенню до проактивного копінгу.

Систему видів копінгу доцільніше розглядати як комплекс конструктів, які знаходяться у підпорядкованих відносинах. Відповідно і слід аналізувати місце проактивного подолання в цій системі. О.С. Старченкова та С.А. Подсадний [3] розглядають формування проактивного копінгу, як багаторівневу систему. Теоретичну модель цих авторів можна назвати також ієрархічною. Емпірична же експлікація моделі за допомогою моделювання структурними рівняннями (модель множинної регресії) дозволить виявити, які копінг-стратегії вносять найбільший внесок у розвиток проактивного копінга.

Отже, незалежні змінні були наступними: 1. Реактивний копінг - уникання; 2. Реактивний копінг - пошук підтримки; 3. Антиципаторно-превентивний копінг. Порядок, у якому вони перераховуються, не випадковий: тут відображається перехід від нижчих (більш примітивних) до вищих (більш розвинутих) копінг-стратегій. Залежною змінною виступав проактивний копінг.

Графічно ієрархічна модель формування проактивного копінгу, побудована у вигляді шляхової діаграми за допомогою методу моделювання структурними рівняннями, наведена на рисунку.

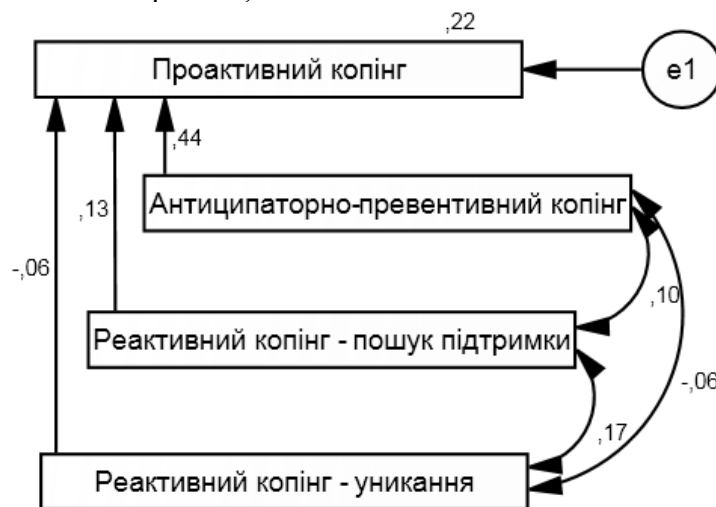

Рис. Ієрархічна модель формування проактивного копінгу, побудована у вигляді шляхової діаграми

Питання психології

Цей рисунок ілюструє, що коефіцієнт детермінації для цієї моделі є високим, як для соціальних наук ($R^2 = 0,22$). Тобто спектр копінг-стратегій, які є ієрархічно нижчими конструктами, здатен суттєво пояснювати дисперсію показника проактивного копіngu. Розглянемо статистично значущі регресійні впливи на показник проактивного подолання ($p < 0,05$). Отже, проактивний копінг у певній мірі базується на реактивній копінг-стратегії пошуку підтримки ($\beta = 0,13$), але визначальний внесок у його формування створює антиципаторно-превентивний копінг ($\beta = 0,44$). Статистично значущий вплив реактивної копінг-стратегії уникання на проактивний копінг не виявляється ($\beta = -0,06$).

Аналізуючи місце проактивного копіngu в континуумі «диспозиційність-ситуативність», необхідно окреслити вихідні параметри. Ситуативними чинниками виступають стресори студентського життя, які відповідно у опитувальнику стресових подій студентського життя, становили показники фрустрацій (А), тиску з боку обставин (С) та змін (D). Диспозиційними чинниками обрані характерологічні риси особистості, що визначалися за допомогою опитувальника Кейрсі, а саме шкалами: раціональний – ірраціональний (JP), мислячий – емоційний (TF), екстраверт – інтроверт (EI). Ми вважаємо цей набір змінних максимально широким, адже його склад дуже ёмно описує досліджуване ситуативне та диспозиційне конструктне поле, що підтверджується методологією адаптації до вітчизняних соціокультурних норм опитувальника стресових подій студентського життя та створення

адаптованої для україномовної популяції версії методики Кейрсі. Ці змінні вважаються предикторами першого порядку (адже вони є незалежними змінними, що можуть чинити вплив на інші психологічні параметри, що описуються в даному дослідженні).

Для обрахунку внесків використовувалась процедура ієрархічної регресії. Модель 1 являла собою концептуалізацію ситуативної детермінації копіngu, у складі першого блоку у модель вводились показники стресорів студентського життя. З метою оцінки виграшу у пояснюваній дисперсії при додаванні диспозиційними предикторами у порівнянні з ситуативними до Моделі 1 у складі другого блоку вводились показники особистісних рис. Відповідно, альтернативна Модель 2 являла собою концептуалізацію диспозиційної детермінації копіngu. Склад першого блоку змінних в цій моделі був сформований показниками опитувальника Кейрсі. Другий блок становили показники стресорів студентського життя, які у модель вводились для оцінки того, наскільки завдяки їм покращується Модель 2.

Результати ієрархічного регресійного аналізу для визначення внеску ситуативних та диспозиційних чинників наведені в таблиці 2. Розраховувались наступні статистичні критерії: зміна коефіцієнту детермінації при включенні у модель нового блоку (ΔR^2), статистична значущість відповідного додавання чергового блоку незалежних змінних (p) підсумковий коефіцієнт детермінації (R^2), який є єдиним для Моделей 1 та 2 та його статистична значущість (p).

Таблиця 2.

Внески ситуативних та диспозиційних чинників у формування копінг-стратегій

Копінг-стратегії	Модель 1				Модель 2				Підсумкова модель	
	Ситуативні предиктори		Диспозиційні предиктори		Диспозиційні предиктори		Ситуативні предиктори		R^2	p
	ΔR^2	p	ΔR^2	p	ΔR^2	p	ΔR^2	p		
Проактивний копінг	0,01	0,33	0,02*	0,02	0,02*	0,04	0,01	0,20	0,03*	0,04
Антиципаторно-превентивний копінг	0,01	0,70	0,14**	<0,001	0,14**	<0,001	0,01	0,47	0,14**	<0,001
Реактивний копінг - пошук підтримки	0,05**	<0,001	0,04**	0,001	0,04**	<0,001	0,05**	<0,001	0,08**	<0,001
Реактивний копінг - уникання	0,05**	<0,001	0,08**	<0,001	0,09**	<0,001	0,04**	0,001	0,13**	0,001

Примітка: знаком * позначені статистично значущі коефіцієнти детермінації чи його зміни на рівні $p < 0,05$, знаком ** – на рівні $p < 0,01$.

Слід зазначити, що психологічне значення підсумкового коефіцієнту детермінації полягало в тому, що він свідчив, наскільки можливо визначити відповідну копінг-стратегію за допомогою обраного всебічного набору змінних, що характеризують середовищні та особистісні чинники, чи в якому ступені цей вид копіngu є результатом довільних інтеракційних процесів. Тобто цей критерій умовно визначав положення даної копінг-стратегії в континуумі «детермінованість-довільність».

Стосовно проактивного копіngu Модель 1 показує, що ситуативні предиктори не здатні зробити статистично значущий внесок у проактивний копінг ($\Delta R^2 = 0,01$), тоді як додавання диспозиційних змінних статистично значуще поліпшує модель ($\Delta R^2 = 0,02$). Модель 2 свідчить про те, що набір диспозиційних змінних є достатнім для статистично значущого визначення проактивної копінг-стратегії ($\Delta R^2 = 0,02$) і залучання параметрів, що описують стресори студентського життя не додає суттєвої інформації до моделі ($\Delta R^2 = 0,01$). Підсумковий коефіцієнт детермінації є статистично значущим але слабким ($\Delta R^2 = 0,03$).

Як свідчить Модель 1, ситуативні параметри не здатні статистично значуще пояснити дисперсію антиципаторно-превентивного копіngu ($\Delta R^2 = 0,01$). Введення у модель особистісних параметрів робить суттєвий стрибок у пояснювальній здатності моделі ($\Delta R^2 = 0,14$). Відповідно Моделі 2 диспозиційні предиктори ($\Delta R^2 = 0,14$) є визначальними для цього виду копіngu, тоді як ситуативні змінні ніякої суттєвої інформації не вносять у модель ($\Delta R^2 = 0,01$). Загальний коефіцієнт детермінації має порівняно високе значення як для соціальних наук ($\Delta R^2 = 0,15$).

Роль ситуативних змінних у визначенні реактивної копінг-стратегії пошуку підтримки є досить вагомою і статистично значущою ($\Delta R^2 = 0,05$). Про це свідчить Модель 1, при чому додавання особистісних змінних також є інформативно цінним ($\Delta R^2 = 0,04$). Модель 2 вказує на відносну рівноцінність вихідної диспозиційної детермінації (порівняно із ситуативною) стратегії пошуку підтримки ($\Delta R^2 = 0,04$). Але й додаткова ситуативна детермінація ($\Delta R^2 = 0,05$) створює суттєве поліпшення пояснювальної сили моделі. Підсумковий коефіцієнт детермінації є статистично значущим і на середньому рівні пояснює дисперсію залежної змінної ($\Delta R^2 = 0,09$).

Для реактивної копінг-стратегії уникання роль ситуативних предикторів є статистично значущою в моделі 1 ($\Delta R^2 = 0,05$). Проте

виграш у пояснювальній дисперсії при доповненні диспозиційними змінними є ще більшим ($\Delta R^2 = 0,08$). Модель 2 відповідно свідчить про значущу роль цих же предикторів при зміні порядку включення їх у регресійне рівняння (відповідно $\Delta R^2 = 0,09$ та $\Delta R^2 = 0,04$). Підсумковий коефіцієнт детермінації є статистично значущим і на середньому рівні пояснює дисперсію залежної змінної ($\Delta R^2 = 0,13$).

Обговорюючи отримані за допомогою ієрархічної регресії результати, по-перше слід зазначити, що у підсумку для всіх видів копіngu отримані статистично значущі моделі, які включають як змінні, що описують стресовий вплив, так і що характеризують особистісні риси. Проактивний копінг є у найменшому ступені детермінованим первинними предикторами, тоді як найбільшою детермінованістю характеризуються антиципаторно-превентивний копінг та стратегія уникання реактивного копіngu. По-друге, проактивну, антиципаторно-превентивну та реактивну (уникання) стратегії визначають диспозиційні чинники, тоді як реактивну копінг-стратегію пошуку підтримки можна вважати ситуативно детермінованою.

Низький рівень первинної детермінованості проактивного копіngu пояснюється тим, що цей вид подолання є за своєю суттю довільними зусиллями особистості, спрямованими на само детермінацію [12], саморозвиток [7], на прямування до цілей-викликів та особистісного зростання [14]. Вище ми визначили, що проактивний копінг, як ієрархічно вища форма подолання формується завдяки внескам інших видів копіngu. Це можна вважати вторинною детермінацією, яка виникає завдяки довільним зусиллям особистості та середовищно-особистісній інтеракції. Саме тому, ми розуміємо проактивний копінг, як конструкт, що має значний потенціал для формування завдяки спеціальним розвиваючим заходам.

У континуумі «ситуативність-диспозиційність» проактивний копінг, являючись вищою формою подолання, знаходиться ближче до особистісного полюсу. Проте, цей вид подолання на відміну від антиципаторно-превентивного копіngu не є виразно диспозиційним. Ситуативні впливи можуть бути пов'язані зі спробами проактивного копіngu залучати соціальні ресурси. Це виявляється у вигляді позитивного взаємозв'язку між стратегіями проактивного копіngu та пошуку підтримки, яка є переважно ситуативно детермінованим конструктом.

Висновки. Отже, за результатами вивчення відношень між видами копіngu було

встановлено, що найбільшою подібністю до проактивного копіngu характеризується антиципаторно-превентивний копінг, що є свідченням спрямованості цих стратегій на майбутнє. Серед реактивних стратегій, які орієнтовані на минулі стресори, лише одна позитивно пов'язана зі проактивним копіngом – стратегія пошуку підтримки, яку поєднує з проактивним подоланням спрямованість до залучення соціальних ресурсів. Реактивна копінг-стратегія за своїм змістом є певним антагоністом по відношенню до проактивного копіngu. Первинна детермінація (з боку

стресорів студентського життя та особистісних рис) проактивного копіngu є відносно слабкою, але спектр копінг-стратегій, які є ієрархічно нижчими конструктами, здатен суттєво пояснювати дисперсію показника проактивного копіngu. Саме тому, ми розуміємо проактивний копінг, як конструкт, що має значний потенціал для формування завдяки спеціальним розвивальним заходам. У континуумі «ситуативність-диспозиційність» проактивний копінг, являючись вищою формою подолання, знаходиться ближче до особистісного полюсу.

Література

1. Родіна Н.В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання: монографія / Наталія Володимирівна Родіна. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2011. – 364 с.
2. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание / С.Л. Рубинштейн. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1957. – 328 с.
3. Старченкова Е.С., Подсадный С.А. К вопросу проактивного совладающего поведения // Психология совладающего поведения : материалы II Междунар. науч.-практ. В 2 т. Т. 1 / – Кострома: КГУ им. Н. А. Некрасова, 2010. – 67-69 с.
4. Folkman S. The dynamics of a stressful encounter: Cognitive appraisal, coping and encounter outcomes / S. Folkman, R.S. Lazarus, C. Dunkel-Schetter, A. DeLongis, R. Gruen // Journal of Personality and Social Psychology. – 1986. - № 50. - P. 992-1003.
5. Gan Y. The two-factor structure of future-oriented coping and its mediating role in student engagement / Y. Gan, M. Yang, Y. Zhou, Y. Zhang // Personality and Individual Differences. – 2007. – №43. – P. 851–863.
6. Gan Y. Proactive and preventive coping in adjustment to college / Y. Gan, Y. Hu, Y. Zhang // Psychological Record. – 2010. - № 60, (4). - P. 556-571.
7. Greenglass E. Proactive coping / E. Greenglass // Beyond coping: Meeting goals, vision, and challenges / E. Frydenberg. - London: Oxford University Press, 2002. - № 3. - P. 37-62.
8. Hambrick E. Proactive Coping and its Relation to the Five-Factor Model of Personality / E. Hambrick, D. McCord // Individual Differences Research. – 2010. – Vol. 8, № 2. – P. 67-77
9. Lazarus R. S. Coping Theory and Research: Past, Present, and Future / R. S. Lazarus // Psychosomatic Medicine. - 1993. - № 55.-P. 234-247.
10. Ouwehand C. Situational aspects are more important in shaping proactive coping behaviour than individual characteristics: A vignette study among adults preparing for ageing / C. Ouwehand, D. Ridder, J. Bensing // Psychology & Health. – 2006. -№ 21(6). - P. 809 – 825.
11. Parker J.D.A. Coping with coping assessment: a critical review. / J.D.A. Parker, N.S. Endler // European Journal of Psychology. – 1992. – №6. – P. 321–344.
12. Ryan, R.M., Connell, J.P. Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. / R.M. Ryan, J.P. Connell // Journal of Personality and Social Psychology. – 1989, – № 57. – P. 749 - 761.
13. Schwarzer R. The Proactive Coping Model / R. Schwarzer // The Handbook of Principles of Organizational Behavior / R. Schwarzer. - USA: Blackwell, 2000. - Part 7. - P. 342-355.
14. Schwarzer R. Tenacious goal pursuits and striving toward personal growth: Proactive coping / R. Schwarzer, S. Taubert // Beyond coping: Meeting goals, visions and challenges / E. Frydenberg. - London: Oxford University Press, 2002. - P. 19-35.
15. Suls, J. Personality and coping: Three generations of research. / J. Suls, J. David & J. Harvey // Journal of Personality. – 1996. – №64. – P.711-736.

Biron B. V., PhD student, department of social and applied psychology

THE POSITION OF PROACTIVE COPING IN THE SYSTEM OF OTHER COPING TYPES, SITUATIONAL AND DISPOSITIONAL FACTORS

In the article determination of proactive coping and some other types of coping was analyzed. 450 students of Ukrainian universities were observed by Student Life Stress Inventory, Proactive Coping Inventory, Keirsey Temperament Sorter. Correlation analysis demonstrated that the greatest similarity to proactive coping characterized anticipatory-preventive coping ($r = 0,45$; $p < 0,001$), which is evidence of future-orientation of these strategies. In the continuum "situation-disposition" proactive coping is closer to the trait pole. Primary determination (from student life stressors and personality traits) of the proactive coping is relatively weak ($R^2 = 0,03$), but the range of coping strategies capable to explain sufficiently the variance of proactive coping ($R^2 = 0,22$). Proactive coping is understood as a construct that has great potential for the formation across the life span.

Keywords Proactive coping, situational determination, dispositional determination, the system of coping strategies